

УДК 94(477.43/.44) «1914–1917»

Герасимов Т.Ю.,

к.і.н., викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету,
timger84@gmail.com

Україна, м. Вінниця

ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В МІСТАХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1914 –1917 РР.)

У статті висвітлено проблеми медичної сфери Правобережної України, викликані Першою світовою війною. Зазначено, що вже на початку воєнної доби у містах регіону спостерігалось різке подорожчання ліків та брак медичних працівників через мобілізацію, що відбувалося одночасно із збільшенням навантаження на медичну інфраструктуру внаслідок необхідності лікування й догляду за пораненими і хворими військовослужбовцями російської армії. Встановлено, що за таких умов медицина стала малодоступною для місцевого населення.

Ключові слова: Перша світова війна, охорона здоров'я, медицина, міста, Правобережна Україна, повсякденність.

Постановка проблеми. Починаючи з серпня 1914 р. територія Правобережної України слугувала прифронтовою зоною та близьким тилом Південно-Західного фронту. Через міста постійно із сходу на захід рухалися російські солдати й офіцери, а в протилежному напрямку – іноземні (насамперед, австро-угорські) військовополонені, поранені й хворі царські військовослужбовці, біженці та виселенці (здебільшого євреї). Все це створювало колосальний тиск на місцеву інфраструктуру, зокрема медичну, на яку було покладено подвійну функцію: організацію та надання лікарської допомоги російським фронтовикам і підтримання здоров'я міського населення. Останнє опинилося під великою загрозою у зв'язку зі значною епідемічною небезпекою, викликану передусім міграціями військового та цивільного населення у правобережному регіоні.

У вітчизняній історіографії зазначена проблематика на сьогоднішній день залишається малодослідженою. У наукових працях медична сфера згадується, переважно, у контексті організації допомоги постраждалим фронтовикам [1,2], біженцям [3], а також у роботах з історії західноволинських міст [4,5]. Виняток становить наукова розвідка О. Щур, присвячена розвитку подільської медицини в 1914 р. [6].

Метою статті є з'ясування становища медицини в містах Правобережної України в роки Першої світової війни в контексті дослідження міської повсякденної історії краю.

Виклад основного матеріалу. Уже на початку Першої світової війни Правобережна Україна стала відчувати брак ліків та хірургічного інструментарію. Зі 118 найменувань медикаментів каталогу воєнного часу 80 предметів (67,8 %) ввозилися з-за кордону, зокрема з Німеччини та Австро-Угорщини [7, с.219]. Відповідним чином це позначилося на цінах в аптеках. Київська фірма «Юротат», приміром, ще за день до оголошення Німеччиною війни Росії встановила нові розцінки на ліки, причому не лише на імпортовані, а й на вітчизняні [8, с.5]. Після 7 місяців війни гуртові ціни суттєво перевищували довоєнні. Наскільки вони зросли, показано в наступній таблиці

Назва товару	Одиниця виміру	Ціна напередодні Першої світової війни, руб.	Ціна в лютому 1915 р., руб.
Йод	кг	17	50
Бромистий натрій	кг	3	9–10
Борна кислота	пуд	9	15–16
Гігроскопічна вата	пуд	23	36–40
Звичайна вата	пуд	3,5	18
Марля	аршин	0,06	0,1

Немає сумнівів, що в роздрібному продажі в аптеках різниця була ще більшою й протягом наступних воєнних місяців тенденція до подорожчання медикаментів зберігалася.

Натомість мобілізація зменшила число спеціалістів медичної галузі. Так, якщо, наприклад, у Літинському повіті до війни працювали 7 лікарів та 32 середніх медичних працівників, то наприкінці 1914 р. їх залишилося 4 і 17 відповідно [6, с.199]. Згідно ж з анкетними даними Пироговського товариства відтік земського лікарського персоналу в Російській імперії становив 40,5 % [9, с.74]. Кількісні зміни неодмінно призводили до погіршення якості надання лікарських послуг. У квітні 1915 р. подільська преса писала про те, що медицина перетворилася на «недоступну розкіш для бідного класу» Могилева-Подільського. За словами місцевого кореспондента, найтяжче наставало вночі, коли можна було обійти все місто, не знайшовши лікаря. Змусити його виїхати до хворого в нічний час можна було лише способом проникнення до лікарського помешкання з погрозами скандалу [10, с.4].

Нагальна необхідність у лікуванні величезної кількості поранених військовослужбовців нерідко здійснювалося за рахунок надання медичної допомоги цивільному населенню. Коли лікувальні заклади в містах перетворювалися на лазарети, лікарняних ліжок для городян залишалося зовсім небагато. Тому навесні 1915 р. у прифронтовому Луцьку, де земська та міська лікарні працювали з перевантаженням й обслуговували передусім військових, виникла дуже небезпечна санітарно-епідемічна ситуація. У разі виявлення масових інфекційних захворювань лучан просто не було б де лікувати [11, арк.2 зв., 11]. Водночас, у Києві на стаціонарне лікування можна було потрапити лише

після діагностування гострої хвороби або ж за допомогою протекції медичного персоналу.

Відвідування міських амбулаторій потребувало від городян багато часу та терпіння, адже в чергах до лікарських кабінетів їм доводилося стояти годинами. Це стало причиною зростання попиту на послуги вільнопрактикуючих лікарів. Під час війни їхні приймальні зазвичай були переповненими [12, с.2].

Помітною подією в медичній сфері трьох правобережних губерній стало відкриття в липні 1915 р. у Вінниці міської лікарні, яку назвали Вознесенською – на честь розташованої біля неї однойменної церкви. Урочисте освячення закладу охоплювало хресну ходу, попереду якої йшли з образом Вознесіння член Державної Думи І. Авчинников та міський голова М. Оводов. Лікарня була розрахована на 100 звичайних та 40 інфекційних хворих [13, с.3]. Завдяки Всеросійському союзу міст вона отримала першокласне обладнання, призначене для найскладніших хірургічних операцій. Щоправда, здебільшого воно передбачалося для лікування військовослужбовців [14, с.190]. Натомість, у Вінниці впродовж досліджуваного періоду так і не вдалося реалізувати ще один не менш масштабний для міста проект – введення в експлуатацію повітової лікарні ім. М. Пирогова. Хоча будівництво закінчили в 1914 р., її офіційне відкриття відбулося аж у травні 1917 р. [15, с.85]. У вересні 1915 р. приміщення закладу віддали під військовий постій [16, с.2].

Ще одним підтвердженням погіршення надання населенню первинної медичної допомоги була загроза припинення функціонування нічного лікарського чергування Умані в жовтні 1915 р. Головною причиною була нестача коштів [17, с.4]. Окрім того, в грудні наступного року в Києві оприлюднили доповідну записку, подану місцевим Товариством нічних лікарських чергувань до міської думи, в якій указувалося на надзвичайні труднощі в наданні медичної допомоги населенню. До традиційних фінансових проблем київських лікарів додавалася непомірна інтенсивність їхньої праці, яка зросла після мобілізації багатьох членів Товариства, а також збільшення кількості мешканців міста. Внаслідок того їм доводилося чергувати значно частіше, ніж до війни [18, с.2].

1916 р. розпочався із підвищення плати за лікування в найбільшій лікарні на Правобережній Україні – Олександрівській, розташованій у Києві. Відтоді пацієнти за одну добу мусили сплачувати 2 руб., замість 1 руб. 30 коп. Окремо збільшувалися ціни й за лікування у відділеннях закладу. Це непопулярне нововведення міська управа пояснювала всезагальним подорожчанням продуктів [19, с.3]. Водночас, на межі закриття були єврейські лікарні у Вінниці [20, с.2] та Балті [21, с.5], які здебільшого фінансувалися коробочними зборами.

Зростання цін на медикаменти призводило до того що, незаможні городяни відмовлялися від використання виписаних лікарями рецептів. Наприклад, у лютому 1916 р. у вінницьких аптеках спостерігалася досить поширене явище, коли відвідувачі приходили за замовленими ліками, дивилися на цінник і після того розверталися й йшли. Іноді за замовленими лікарськими засобами узагалі ніхто не приходив. Це змушувало

городян все частіше звертатися до народної медицини [22, с.2]. Типовою стала невідповідність між цінами на ліки, зазначеними в прейскурантах, та аптекарською таксою. Зокрема, в одній із фармацевтичних фірм Києва 1 кг борної кислоти продавали по 3 руб. 50 коп., замість 2 руб. 23 коп., валідол – по 14 руб., замість 10 руб. 15 коп. тощо [23, с.5].

Висновки. Наведені факти свідчать про суттєве погіршення медичного забезпечення міського населення Правобережної України в роки Першої світової війни. Це було зумовлено міграційними процесами, мобілізацією медичного персоналу та кризовими явищами в економіці. Останні призвели до значного подорожчання медикаментів, зробивши медицину недоступною для широкого загалу.

Література

1. Донік О.М. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни / О.М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2005. – Вип. 9. – С. 61-86.
2. Курінна П.М. Благодійницька діяльність на Черкащині в I період Першої світової війни / П.М. Курінна // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2003. – Вип. 6. – С. 280-291.
3. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914 – 1918 рр.): монографія / Л.М. Жванко. – Харків: Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – 568 с.
4. Денисюк В. Місцеве самоуправління в Луцьку під час Першої світової війни / В. Денисюк // Цит і меч землі Дубенської: воєнна історія краю: матеріали міжнар. наук. іст.-краєзн. конф. – Луцьк, 2014. – С. 128-136.
5. Савчук П.О. Дубно напередодні і на початку Першої світової війни / П.О. Савчук // Цит і меч землі Дубенської: воєнна історія краю: матеріали міжнар. наук. іст.-краєзн. конф. – Луцьк, 2014. – С. 152-157.
6. Цур О. П. Медицина на Поділлі у 1914 р. / О.П. Цур // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. Кам'янець-Подільський, 2000. – Т. 4 (6). – С. 197-202.
7. Кульпанович О. А. Медицина и здравоохранение Беларуси в годы Первой мировой войны (1914–1918 гг.) / О.А. Кульпанович // Первая мировая война в исторических судьбах Европы: сб. материалов Междунар. науч. конф., г. Вилейка, 18 окт. 2014 г. / редкол.: В.А. Богуш (пред.) [и др.]. – Минск: Изд. центр БГУ, 2014. – С. 218-222.
8. Война и аптеки // Киев. – 1914. – 29 июля. – С. 5.
9. Биншток В.И. Народное питание и народное здоровье [в войну 1914–1918 гг.] / В.И. Биншток, А. С. Каминский. – М.; Л.: Гос. изд-во, 1929. – 91 с.
10. Могилёв-Подольский // Юго-Западный край. – 1915. – 27 марта. – С. 4.
11. Держархів Рівненської області. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 13. – 294 арк.
12. Налог на... больных // Южная копейка. – 1915. – 30 июля. – С. 2.
13. Винница // Подолянин. – 1915. – 18 июля. – С. 3.
14. Винница у спогадах: у 3 т. Т. 1. XIX – початок XX ст. – Кіровоград: Імекс-ЛПД, 2013. – 720 с.: іл.
15. Вінниця: Історичний нарис. / [гол. ред. Подолінний А.М. та ін.]. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 304 с.
16. Вчера за недостатком в городе... // Юго-Западный край. – 1915. – 17 сентября. – С. 2.
17. По провинции // Южная копейка. – 1915. – 29 сентября. – С. 4.
18. Ночные врачебные дежурства // Южная копейка. – 1916. – 26 ноября. – С. 2.

19. Увеличение платы за лечение в Александровской больнице // Южная копейка. – 1915. – 12 декабря. – С. 3.
20. В помещении винницкого купеческого общества... // Юго-Западный край. – 1916. – 17 октября. – С. 2.
21. Балта // Киевская мысль. – 1916. – 6 мая. – С. 5.
22. На лету // Юго-Западный край. – 1916. – 25 января. – С. 2.
23. И. Квасковский / Письмо в редакцию // Киевская мысль. – 1915. – 11 декабря. – С. 5.

References

1. Donik O. M. Hromadska blahodimist v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny / O. M. Donik // Problemy istorii Ukrainy XX – pochatku XX st. – 2005. – Vyp. 9. – S. 61-86.
2. Kurinna T. M. Blahodimystska diialnist na Cherkashchyni v I period Pershoi svitovoi viiny / T. M. Kurinna // Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – 2003. – Vyp. 6. – S. 280-291.
3. Zhvanko L. M. Bizhentsi Pershoi svitovoi viiny: ukrainskyi vymir (1914 – 1918 rr.): monohrafiia / L. M. Zhvanko. – Kharkiv: Virovets A. P. «Apostrof», 2012. – 568 s.
4. Denysiuk V. Mistseve samoupravlinnia v Lutsku pid chas Pershoi svitovoi viiny / V. Denysiuk // Shchyt i mezh zemli Dubenskoj: voienna istoriia kraiu: materialy mizhnar. nauk. ist.-kraiezn. konf. – Luts'k, 2014. – S. 128-136.
5. Savchuk P. O. Dubno naperedodni i na pochatku Pershoi svitovoi viiny / P. O. Savchuk // Shchyt i mezh zemli Dubenskoj: voienna istoriia kraiu: materialy mizhnar. nauk. ist.-kraiezn. konf. – Luts'k, 2014. – S. 152-157.
6. Shchur O. T. Medytsyna na Podilli u 1914 r. / O. T. Shchur // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Istorychni nauky. Kamianets-Podilskiy, 2000. – T. 4 (6). – S. 197-202.
7. Kulpanovich O. A. Meditsina i zdravooohranenie Belarusi v godyi Pervoy mirovoy voyni (1914–1918 gg.) / O. A. Kulpanovich // Pervaya mirovaya voyna v istoricheskikh sudbakh Evropy: sb.

materialov Mezhdunar. nauch. konf., g. Vileyka, 18 okt. 2014 g. / redkol.: V. A. Bogush (pred.) [i dr.]. – Minsk: Izd. tsentr BGU, 2014. – S. 218-222.

8. Voina i apteki // Kiev. – 1914. – 29 iyulya. – S. 5.
9. Binshtok V. I. Narodnoe pitanie i narodnoe zdravie [v voynu 1914–1918 gg.] / V. I. Binshtok, L. S. Kaminskiy. – M.; L.: Gos. izd-vo, 1929. – 91 s.
10. Mogilyov-Podolskiy // Yugo-Zapadnyi kraj. – 1915. – 27 marta. – S. 4.
11. Derzharkhiv Rivnenskoj oblasti. – F. 359. – Op. 1. – Spr. 13. – 294 ark.
12. Nalog na... bolnyih // Yuzhnaya kopeyka. – 1915. – 30 iyulya. – S. 2.
13. Vinnitsa // Podolyanin. – 1915. – 18 iyulya. – S. 3.
14. Vinnytsia u spohadakh: u 3 t. T. 1. KfiTKfi – pochatok KfiTKfi st. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – 720 s.: il.
15. Vinnytsia: Istorychni narys. / [hol. red. Podolynnyi A. M. ta in.]. – Vinnytsia: Knyha-Veha, 2007. – 304 s.
16. Vchera za nedostatkom v gorode... // Yugo-Zapadnyi kraj. – 1915. – 17 sentyabrya. – S. 2.
17. Po provintsii // Yuzhnaya kopeyka. – 1915. – 29 sentyabrya. – S. 4.
18. Nochnye vrachebnye dezhurstva // Yuzhnaya kopeyka. – 1916. – 26 noyabrya. – S. 2.
19. Uvelichenie platyi za lechenie v Aleksandrovskoy bolnitse // Yuzhnaya kopeyka. – 1915. – 12 dekabrya. – S. 3.
20. V pomeshchenii vinnitskogo kupecheskogo obschestva... // Yugo-Zapadnyi kraj. – 1916. – 17 oktyabrya. – S. 2.
21. Balta // Kievskaya mysl. – 1916. – 6 maya. – S. 5.
22. Na letu // Yugo-Zapadnyi kraj. – 1916. – 25 yanvarya. – S. 2.
23. I. Kvasovskiy / Pismo v redaktsiyu // Kievskaya mysl. – 1915. – 11 dekabrya. – S. 5.

Gerasimov T. Yu.,

Candidate of History, teacher of the Department of Philosophy and Humanities at Vinnytsia National Technical University, timger84@gmail.com

Ukraine, Vinnytsia

INFLUENCE OF THE FIRST WORLD WAR TO HEALTH PROTECTION IN THE CITY OF THE RIGHT-BELTING UKRAINE (1914-1917)

The article deals with the problems of the medical sphere of the Right-bank Ukraine caused by the First World War. It was noted that at the beginning of the war days in the cities of the region there was a sharp rise in prices of medicines and a lack of medical workers because of mobilization, which occurred simultaneously with the increase of the load on medical infrastructure due to the need of treatment and care of wounded and sick military servicemen of the Russian army. It was established that under such conditions medicine became inaccessible to the local population.

Key words: First World War, health care, medicine, towns, Right-Bank Ukraine, everyday life.

